

τοῦ ἐκείνου ἀποφασίζοντος ὅτι ἡ ἐκδοτικὴ ἐπιτροπὴ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἰταλίας ἀποφασίζει νὰ ἐκδόσῃ τὸ βιβλίον ἐκδοτικῶς καὶ νὰ ἐπιμεληθῇ τὸ κείμενον.

ΚΡΙΤΙΚΟΝ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

Ἐκδοτικὸν καὶ βιβλιογραφικὸν δελτίον τῆς ἐπιτροπῆς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἰταλίας ἀποφασίζοντος ὅτι ἡ ἐκδοτικὴ ἐπιτροπὴ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἰταλίας ἀποφασίζει νὰ ἐκδόσῃ τὸ βιβλίον ἐκδοτικῶς καὶ νὰ ἐπιμεληθῇ τὸ κείμενον.

Δημήτριος Ι. Σαλάχα, Τὸ μυστήριον τοῦ γάμου ἀπὸ τῆς Κώδικα Κανονικοῦ Δικαίου τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, Θεσσαλονίκη 1985, σφ. 80ν, σελίδες 370.

Τὸ γνωστὸν διὰ τὴν λαμπρὰν ἐκδοτικὴν δρασίν τοῦ «Πατριαρχικῶν Ἰδρυμάτων Παιδείων Μελετῶν» (Θεσσαλονίκη), ἐξέδωκε ἐν τῇ σειρᾷ τῶν «Αγαλῆτων Βλατάδων» (ἀρ. 43, ἔτος 1985) τὸ ὑπὸ τὸν ἀνωτέρω τίτλον ἰλιαν ἐνδιαφέρον βιβλίον τοῦ ρωμαιοκαθολικοῦ κληρικοῦ κανονολόγου πατρός Δημητρίου Σαλάχα. Ὡς σημειοῦν ὁ σ. ἐν τῷ Προλόγῳ, «ἀπὸ τῆς 27 Νοεμβρίου 1983 ἀρχίσθη νὰ ἰσχύει ὁ νέος Κώδικας Κανονικοῦ Δικαίου» (Códex juris Canonici) τῆς Λατινικῆς ἢ Δυτικῆς ἢ Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, ὁ ὁποῖος ἐκδόθηκε στὶς 25 Ἰανουαρίου 1983 ἀπὸ τὸν Πάπα Ἰωάννη-Παῦλο Β' σὲ ἀντικατάστασιν τοῦ προηγουμένου, ὁ ὁποῖος ἔχει ἐκδοθῆ τὸ 1917 ἀπὸ τὸν Πάπα Βενέδικτο ΙΒ', ἐνῶ συνεχίζονται ἀκόμα οἱ ἐργασίες τῆς Ποντιφικῆς Ἐπιτροπῆς γιὰ τὴν ἀναθεώρησιν τοῦ Κώδικα Κανονικοῦ Δικαίου τῶν Καθολικῶν Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν (Ecclesiae Orientales Catholicae)» (σ. 5).

Ἡ ὀγκώδης ἐργασία τοῦ π. Σαλάχα περιέχει ἐκτὸς τοῦ Προλόγου (σ. 5 ἐξ.), Πίνακα Περιεχομένων (σ. 9 ἐξ.), Εἰσαγωγὴν (σ. 13 ἐξ.), ἀπόδοσιν εἰς τὴν ἑλληνικὴν εἰδικῶν κανονικῶν λατινικῶν ὄρων (σ. 18 ἐξ.), συντομογραφίας (σ. 23 ἐξ.), βιβλιογραφίαν (σ. 25 ἐξ.), τὸ κείμενον τῶν περὶ γάμων κανόνων τοῦ νέου κώδικος (κανόνες 1055-1165) (σ. 31 ἐξ.), τὰς γενικὰς διατάξεις περὶ γάμου (σ. 77 ἐξ.) καὶ δέκα κεφάλαια (σ. 113 ἐξ.). Ἐν τρισὶν κεφαλαίοις τούτοις γίνεται λόγος περὶ τῆς ποιμαντικῆς φροντίδος τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν πράξεων, αἱ ὁποῖαι πρέπει νὰ προηγοῦνται τῆς τελέσεως τοῦ γάμου (κεφ. α', σ. 113 ἐξ.)· παρουσιάζονται αἱ γενικαὶ διατάξεις περὶ τῶν ἀνατρεπτικῶν κωλυμάτων τοῦ γάμου (κεφ. β', σ. 121 ἐξ.) γίνεται μνηστὴ τῶν εἰδικῶν ἀνατρεπτικῶν κωλυμάτων (κεφ. γ', σ. 131 ἐξ.)· ἐξετάζονται τὸ ζήτημα τῆς συναίνεσεως εἰς τὸν γάμον (κεφ. δ', σ. 175 ἐξ.) καὶ ὁ τύπος τῆς τελέσεως τοῦ γάμου (κεφ. ε', σ. 221 ἐξ.)· ἐκτίθενται αἱ περὶ μικτῶν γάμων διατάξεις (στ' κεφ., σ. 255 ἐξ.) καὶ γίνεται λόγος περὶ τῆς μυστικῆς τελέσεως τοῦ γάμου (κεφ. ζ', σ. 283 ἐξ.), περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ γάμου (κεφ. η', σ. 287 ἐξ.), περὶ τοῦ χωρισμοῦ τῶν συζύγων (κεφ. θ', σ. 299 ἐξ.) καὶ περὶ τῆς ἐγκυροποιήσεως τοῦ γάμου (κεφ. ι', σ. 323 ἐξ.). Εἰς τὴν συνέχειαν ὁ σ. παρουσιάζει τὴν Διάταξιν τῆς ἀκολουθίας τοῦ γάμου κατὰ τὴν Θ. Λειτουργίαν (σ. 338 ἐξ.), τὴν Διάταξιν τῆς ἀκολουθίας τοῦ γάμου ἀνευ Θ. Λειτουργίας (σ. 338 ἐξ.), τὴν Διάταξιν τῆς ἀκολουθίας τοῦ γάμου μεταξύ ρωμαιοκαθολικοῦ καὶ μὴ βεβαπτισμένου (σ. 348 ἐξ.) καὶ διάφορα κείμενα τῆς τελετῆς τοῦ γάμου καὶ τῆς Θ. Λειτουργίας «διὰ τοὺς νεονύμφους» (σ. 353 ἐξ.). Ἡ ἐργασία κατακλείεται ὑπὸ Γενικοῦ Ἀλφαβητικοῦ Ἐδρετηρίου (σ. 363 ἐξ.).

Διὰ τὸ ἀξιολογώτατον αὐτὸ βιβλίον πρέπει νὰ ἐπισημάνωμεν ἰδιαίτερας τὰ ἐξῆς. Ἡ παράθεσις τοῦ λατινικοῦ κειμένου μετὰ τῆς ἀντιστοίχου νεοελληνικῆς μεταφράσεως καὶ ἡ εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἀπόδοσιν εἰδικῶν κανονικῶν λατινικῶν ὄρων εἶναι ὅλας ἀναγκαῖαι διὰ τὸν Ἕλληνα ἀναγνώστην καὶ μελετητὴν. Πρόκειται περὶ δυσκόλου ἐγχειρήματος, ἀχθέντος ἐπιτυχῶς εἰς πέρας. Ἡ δυσκολία, τὴν ὁποῖαν ὑπερεπήδησεν ὁ συγγραφεὺς, σχετίζεται πρὸς τὸ γεγονός ὅτι δὲν ὑπάρχουν ἀκριβεῖς ἀντιστοιχοὶ ὅροι εἰς τὴν ἑλληνικὴν νομικὴν ἐπιστήμην καὶ εἰς τὸ Κανονικὸν Δίκαιον τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας.

Ἐξ ἐπόψεως μεθοδολογικῆς εἶναι λίαν ἀφέλιμος διὰ τὸν Ἑλληνα ἀναγνώστην ἡ συχνὴ σύγκρισις, ἥτις γίνεται, πρὸς τὸ Κανονικὸν Δίκαιον τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Νομοθεσίαν. Τοιοῦτοτρόπως ἀναδεικνύονται αἱ ὁμοιότητες, ἀλλὰ καὶ αἱ διαφοροποιήσεις Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως εἰς τὸν τομέα τῆς Θεολογίας καὶ τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου περὶ γάμου ὡς φυσικοῦ θεσμοῦ καὶ ὡς μυστηρίου. Πράγματι ὑπάρχουν οὐσιαστικαὶ διαφοροποιήσεις. Παρ' ὅλην βεβαίως τὴν προσπάθειαν τοῦ ρωμαιοκαθολικοῦ νομοθέτου νὰ δώσῃ, συμφώνως πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῆς Β' Βατικανῆς Συνόδου, μιαν θεολογικῶς ὠλοκληρωμένην καὶ βαθυτέραν θεώρησιν τοῦ γάμου ὡς θεσμοῦ, θεμελιουμένου ἐπὶ τῆς διαπροσώπικῆς σχέσεως καὶ τῆς ἐσωτερικῆς κοινωνίας τῶν συζύγων, καὶ οὐχὶ μόνον ἐπὶ συμβάσεως, ἐπὶ συμβολαίων νομικιστικοῦ χαρακτῆρος (contractus), εἶναι φανεραὶ αἱ ἐπὶ τὴν σχετικὴν ρωμαιοκαθολικὴν κανονικὴν νομοθεσίαν ἐπιδράσεις κόσμικῶν περὶ γάμου νομικῶν διατάξεων. Ἡ ὅλη δομὴ τῆς ρυθμίσεως τοῦ γάμου θεμελιούται ἐπὶ τῆς ἐννοίας τῆς συμβάσεως, ἥτις συνάπτεται διὰ τῆς δηλώσεως τῆς ἀμοιβαίας συναίνεσεως τῶν δύο μερῶν. Κατὰ τὴν Ρωμαιοκαθολικὴν Ἐκκλησίαν τὸν γάμον συνιστᾷ ἡ νομίμως διαδηλουμένη συναίνεσις τῶν μερῶν μεταξύ προσώπων κατὰ τὸ δίκαιον ἰκανῶν (καν. 1057). Ἐπομένως οἱ λειτουργοὶ τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου εἶναι οἱ σύζυγοι, ἐνῶ ὁ λειτουργὸς τῆς Ἐκκλησίας καθίσταται ἀπλῶς μάρτυς, ὁ ὅποιος «παρίσταται εἰς τὴν τέλεσιν τοῦ γάμου», διὰ νὰ ζητήσῃ καὶ ἀποδεχθῆ εἰς τὸ ὄνομα τῆς Ἐκκλησίας τὴν δῆλωσιν τῆς συναίνεσεως τῶν συμβαλλομένων μερῶν (καν. 1108). Συνέπεια τῆς θεωρήσεως ταύτης εἶναι αἱ διατάξεις τῶν κανόνων 1112 καὶ 1104. Κατὰ τὸν καν. 1112, ὅπου δὲν ὑπάρχουν ἱερεῖς καὶ διάκονοι, ὁ ἐπίχωρος Ἐπίσκοπος, κατόπιν συμφώνου γνώμης τῆς τοπικῆς Συνόδου τῶν Ἐπισκόπων καὶ ἀδελφῆς τῆς Ἁγίας Ἐδρας, δύναται νὰ ἐξουσιοδοτήσῃ λαϊκοὺς νὰ παρίστανται εἰς τὴν τέλεσιν γάμων. Ὁ κανὼν 1104 ἐξ ἄλλου ὀρίζει, ὅτι διὰ τὴν ἐγκυρον συναψιν γάμου εἶναι ἀναγκαῖον: «οἱ συμβαλλόμενοι νὰ εἶναι παρόντες καὶ οἱ δύο μαζί αὐτοπροσώπως ἢ διὰ πληρεξουσίου».

Εἶναι ἀξίον ἰδιαιτέρας ἐξάρσεως τὸ γεγονός, ὅτι ὁ συγγραφεὺς, ἄριστος γνώστης τῆς Ὁρθοδόξου Θεολογίας περὶ τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου, παραθέτει ἐκτενῶς τὴν Θεολογίαν αὐτὴν, τὴν ὅποیان ὁ συγγραφεὺς ἐξαιρεῖ καὶ φαίνεται ὅτι προσωπικῶς υἰοθετεῖ. Συμφώνως πρὸς τὴν Ὁρθόδοξον Θεολογίαν, ἡ ἱερολογία ἀποτελεῖ συστατικὸν στοιχεῖον τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου. Ἡ Ἐκκλησία διὰ τῆς ἱερολογίας τελεῖ τὸ μυστήριον τοῦ γάμου. Διὰ τῆς δεήσεως καὶ εὐλογίας τῆς Ἐκκλησίας, οἰκονόμου τῶν Μυστηρίων τοῦ Χριστοῦ, ἡ ἀμοιβαία συμφωνία καὶ συναίνεσις τῶν ἐρχομένων εἰς γάμον κοινωνίων ἀνάγεται εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἰδρυθὲν ἱερὸν μυστήριον. Ὁ πατὴρ Δημήτριος Σαλάχας τονίζει ὀρθῶς τὰ ἑξῆς: «Ἡ Θεολογία καὶ τὸ Κανονικὸν Δίκαιον τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας θεώρησε ἀπὸ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους τὴν «ιερολογία» ὡς συστατικὸν στοιχεῖον τῆς ἐγκυρης τελέσεως τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου, χωρὶς βέβαια νὰ παραβλέψῃ τὸ ἔξισον οὐσιαστικὸν στοιχεῖον τῆς συναίνεσεως, ἐφόσον ἡ συμμετοχὴ σὲ κάθε ἱερὸν μυστήριον τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας προϋποθέτει τὴν ἀπόλυτα ἐλεύθερον βούλησιν καὶ τὴν πίστην τοῦ ἀνθρώπου... Ὁ παριστάμενος ἱερὸς λειτουργὸς ὄχι μόνον ζητᾷ καὶ ἀποδέχεται στὸ ὄνομα τῆς Ἐκκλησίας τὴν δῆλωσιν τῆς συναίνεσεως τῶν συμβαλλομένων, ἀλλὰ ἱερολογεῖ τὸ μυστήριον τοῦ γάμου. Ἡ χάρις τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου, ὅπως καὶ ὅλων τῶν μυστηρίων τοῦ Χριστοῦ, χορηγεῖται ὄχι μόνον «ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ», ἀλλὰ καὶ «διὰ τῆς Ἐκκλησίας»... Ἐπομένως ὁ ἱερὸς λειτουργὸς τοῦ γάμου, δηλ. ὁ ἐπίσκοπος ἢ ὁ ἱερέας, δὲν εἶναι μόνον «παριστάμενος» στὴν τέλεσιν τοῦ γάμου (assistens) μετὰ τὴν ιδιότητα τοῦ «δημόσιου μάρτυρα» (testis spectabilis), ἀλλὰ ὁ «ιερολόγῳ» (celebrans) τοῦ μυστηρίου» (σελ. 228). Εἶναι προφανές ὅτι τὰ ὑπὸ τοῦ πατρὸς Δ. Σαλάχα ταναζόμενα πείθουν ὅτι ἀπὸ ρωμαιοκαθολικῆς ἀπόψεως δὲν ὑπάρχουν πειστικὰ ἐπιχειρήματα ἐναντίον τοῦ πολιτικοῦ γάμου, εἰς τὸν ὁποῖον ἐπίσης ὑπάρχει «δημόσιος μάρτυς».

Ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον παρουσιάζει τὸ βον κεφάλαιον, ἐν τῷ ὁποίῳ παρουσιάζεται ἡ ὑπὸ τοῦ νέου Κώδικος ἀντιμετώπισις τοῦ ζητήματος τῆς τελέσεως τῶν μικτῶν γάμων. Κατ' ἀρχάς, ὁ Κώδιξ, ἀναφερόμενος εἰς τοὺς μὴ Ρωμαιοκαθολικοὺς Χριστιανοὺς, δὲν τοὺς χαρακτηρίζει ὡς «αἰρετικούς» ἢ «σχισματικούς», ἀλλ' ὡς βεβαπτισμένους ἐγγεγραμμένους εἰς Ἐκκλησίαν ἢ ἐκκλησιαστικὴν κοινότητα, ἡ ὅποια δὲν ἔχει πλήρη κοινωνίαν μετὰ τὴν ΡΚαθολικὴν Ἐκκλησίαν (καν. 1124). Εἰς τὴν ρύθμισιν τοῦ ὅλου θέματος γίνεται σαφὴς διάκρισις μεταξὺ Ὀρθοδόξων καὶ Προτεσταντῶν. Ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία, κωδικοποιούσα τὴν ἀπὸ τοῦ 1967 νέαν νομοθεσίαν τῆς, ἀναγνωρίζει τὸ ἔγκυρον τοῦ γάμου μεταξὺ Ρωμαιοκαθολικῶν καὶ Ὀρθοδόξων, ὁ ὁποῖος τελεῖται ὑπὸ Ὀρθοδόξου ἱερέως. Εἰς τὸν νέον Κώδικα καταργεῖται ἡ ἀπαίτησις τὸ μὴ ΡΚαθολικὸν μέρος νὰ ὑποσχεθῇ, ὅτι θὰ βαπτίσῃ καὶ μορφώσῃ τὰ παιδιὰ κατὰ τὸ ΡΚαθολικὸν δόγμα, ἀλλ' ἀπλῶς ἐνημερώνεται καταλλήλως διὰ τὴν ὑπόσχεσιν αὐτὴν, τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ δώσῃ μόνον τὸ ΡΚαθολικὸν μέρος (κανόνες 1124-1127). Ὡς εἶναι φανερόν, οὐσιαστικῶς δὲν μεταβάλλεται τι, ἐφ' ὅσον τὸ μὴ ΡΚαθολικὸν μέρος ἐνημεροῦμενον, κατ' οὐσίαν υἱοθετεῖ ἢ ἀνέχεται τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ ΡΚαθολικῶν μέρους.

Σχετικῶς πρὸς τοὺς μικτοὺς γάμους μεταξὺ Ρωμαιοκαθολικῶν καὶ μὴ βεβαπτισμένων ἑτεροθρήσκων, ὁ νέος Κώδιξ, ὅπως καὶ ὁ παλαιότερος, θεσπίζει μὲν τὸ ἀνατρεπτικὸν κώλυμα, πλὴν ὅμως ὁ Ἐπίσκοπος διὰ σοβαροῦς λόγους δύναται νὰ ἄρῃ τὸ κώλυμα εἰς συγκεκριμένας περιπτώσεις. Ἐπομένως «κατ' οἰκονομίαν» γίνεται δεκτὸς γάμος χριστιανοῦ μετ' ἄλλοθρήσκου (κανόνες 1086, 1078-1080). Ὁ συγγραφεὺς, ἀναφερόμενος εἰδικώτερον εἰς τὸ ζήτημα τοῦ μυστηριακοῦ χαρακτῆρος τοῦ μικτοῦ γάμου μεταξὺ χριστιανῶν καὶ ἑτεροθρήσκων, υἱοθετεῖ τὴν ἄποψιν, καθ' ἣν ὁ γάμος οὗτος ἔχει μὲν ἱερὸν χαρακτῆρα, δὲν εἶναι ὅμως μυστήριον, ἐφ' ὅσον ὁ εἰς ἕκ τῶν δύο συζύγων δὲν εἶναι βεβαπτισμένος, καθότι μόνον ὁ γάμος μεταξὺ βεβαπτισμένων εἶναι μυστήριον (καν. 1055).

Λίαν ἐνδιαφέρον εἶναι καὶ τὸ 9ον κεφάλαιον, ἐν τῷ ὁποίῳ παρουσιάζεται ἡ ρωμαιοκαθολικὴ ἄποψις περὶ τῆς ἐνότητος καὶ τοῦ ἀδιαλύτου τοῦ γάμου. Ὁ νέος Κώδιξ ἐπικυρώνει τὴν πατροπαράδοτον θέσιν τῆς ΡΚαθολικῆς Ἐκκλησίας, ἥτις ἀποκλείει παντελῶς τὸ διαζύγιον: «Ὁ ἐπικυρωμένος καὶ τελειωμένος γάμος δὲν μπορεῖ νὰ λυθεῖ ἀπὸ καμιά ἀνθρώπινη ἐξουσία καὶ γιὰ καμιά αἰτία ἐκτὸς ἀπὸ τὸ θάνατον» (καν. 1141, σελ. 299). Ὁ κανὼν 1142 δέχεται τὴν δυνατότητα λύσεως τοῦ γάμου ὑπὸ τοῦ Πάπα Ῥώμης εἰς περίπτωσιν, καθ' ἣν ὁ ἐγκύριως τελεσθεὶς γάμος δὲν ἔχει ἀκόμη τελειωθῆ διὰ τῆς συνουσίας, καθότι μόνον ὁ ἐγκύριως τελεσθεὶς καὶ τελειωθεὶς γάμος εἶναι ἀπολύτως ἀδιάλυτος (καν. 1142). Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ὁ συγγραφεὺς ἀναφέρεται ἐκτενῶς εἰς τὴν θεολογίαν καὶ τὸ κανονικὸν δίκαιον τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἥτις ἀγνοεῖ τὴν θεωρίαν τῆς «corpula carnalis» ὡς στοιχείου τελειώσεως τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου, ἐπειδὴ ὁ γάμος εἶναι ὠλοκληρωμένος καὶ τετελειωμένος μυστήριον ἀπὸ τῆς στιγμῆς τῆς τελειώσεως τῆς ἱερολογίας του.

Ἐνδιαφέρουσαι ἐπίσης ἀπὸ πρακτικῆς πλευρᾶς εἶναι αἱ ἐπισημάνσεις τοῦ πατρὸς Δημ. Σαλάχα εἰς τὸ 1ον κεφάλαιον, κατὰ τὰς ὁποίας τὸ νέον δίκαιον τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας περὶ τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου ἔχει ἐκδηλον ποιμαντικὴν διάστασιν, ἐμφυχούμενον ὑπὸ ποιμαντικῆς μερίμνης, ἰδιαίτερος πρὸς ἀντιμετώπισιν τῆς φάσεως τῆς προετοιμασίας ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι πρόκειται νὰ συνάψουν γάμου κοινωνίαν (καν. 1063-1072).

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω λεχθέντων συνάγεται, ὅτι τὸ νέον αὐτὸ βιβλίον τοῦ Ρωμαιοκαθολικοῦ κληρικοῦ πατρὸς Δημητρίου Σαλάχα καλύπτει ἐν κενὸν εἰς τὸν χῶρον τῆς Ἑλληνικῆς νομοκανονικῆς γραμματείας. Εἶναι τὸ πρῶτον ἐπιστημονικὸν ἔργον, ὅπερ παρουσιάζει συστηματικὴν καὶ ὠλοκληρωμένην τὴν νομοθεσίαν τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τοῦ θέματος τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου καὶ μάλιστα ἐν συσχετισμῶ —εἰς εὐρυτάτην ἔκτα-

σιν— πρὸς τὰς ἀντιστοίχους κανονικὰς διατάξεις καὶ θεολογικὰς ἀπόψεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας.

Εἶναι φανερόν ὅτι τὸ ἔργον αὐτὸ ἀποτελεῖ σημαντικὴν συμβολὴν εἰς τὸν Θεολογικὸν διάλογον Ὁρθοδόξου καὶ Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, ὅστις ἤρξατο ἀκριβῶς διὰ τῆς μελέτης τῶν Μυστηρίων τῆς Ἐκκλησίας. Ὅθεν ὀφείλονται εὐχαριστῆσαι καὶ πρὸς τὸ «Πατρι-
αρχικὸν Ἰδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν» διὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ δημοσίευσιν τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ἔργου.

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Δ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ

Stanley S. Harakas, *Contemporary Moral Issues Facing the Orthodox Christian*, Revised and Expanded. Minneapolis: Light and Life Publishing Company, 1982, pp. 185.

Most of the chapters which are found in this volume were taken from the *Orthodox Observer*, the periodical of the Greek Orthodox Archdiocese of North and South America. They were originally written under the pseudonym «Exetastes» or «The Examiner». The «Examiner» is Fr. Stanley S. Harakas, Professor of Christian Ethics at the Holy Cross Orthodox Theological School of Hellenic College in Boston, Massachusetts, U.S.A.

The title expresses the subject matter: *Contemporary Moral Issues Facing the Orthodox Christian*. Many of the topics dealt with are old and some are new. For many of these the Church has already expressed its view, while the newer problems and topics await the official position of the Church. These topics are under discussion by international and other organizations, national institutes, appropriate university chairs and by the Churches themselves, including the World Council of Churches. In particular, these new topics appear in a most intense way in America, where the author lives, and, in general, in the Western world. But the presence of these problematic topics has already made itself felt on our own continent. Some of these shake the foundations of our institutions, such as the Church, the family and the accepted principles of our Christian faith and morality.

In many of these areas the author recognizes the critical nature of the problems, but he does not lose his optimism. His writings evidence understanding, attentiveness, seriousness and appropriate maturity in describing and addressing these problems. He bases himself on Scripture, Holy Tradition, the Fathers of the Church, the Orthodox ecclesiastical conscience, as well as the facts of his own discipline and upon the knowledge of other specialists, contemporary Orthodox and Christian writers, in general. In regard to many of the topics, his task has not been an easy one, since he is the first among the Orthodox to evaluate these problems, providing for the preliminary Orthodox resolutions and directions. Thus, the dialogue begins for Orthodox theologians and specialists leading toward a future official stance on these topics by the Orthodox Church. Frequent reference is made to the forthcoming Holy and Great Synod of the Orthodox Church.

The characteristics of the author as a teacher and pastor of the Church are made very evident in this book. Every chapter consists of a separate treatment of a particular theme. In spite of the popular character of the book, its scholarly underpinnings are quite evident. Definitions are given, examples, illustrations, questions and answers, arguments for and against, the description of problems, future

orientations and verifications and possible solutions. The contributions of other scholarly disciplines and sciences are used with care, such as medicine, biology, psychology, sociology, etc. Both in its general approach and in its details, the purpose is one: the pastoral care of the Church and the salvation of every member of it. The topics discussed are as follows:

Preface, pp. 5-6. Introduction, pp. 7-11.

Part I, Faith Issues, pp. 13-34. 1. What Is Orthodoxy All About? pp. 15-18. 2. Christianity and Eastern Religions, pp. 18-20. 3. The Devil, Demons and the Exorcist, pp. 20-24. 4. Astrology and our Faith, pp. 24-26. 5. The Occult and Christian Life, pp. 26-29. 6. Evolution: A Heresy?, pp. 29-31. 7. The Charismatic Movement, pp. 31-34.

Part II, Church Life Issues, pp. 35-65. 8. An Ecumenical Discussion on Church Success, pp. 37-39. 9. Ecclesiastical Criticism, pp. 40-42. 10. A Liturgical Suspicion, pp. 42-44. 11. Responses to a Liturgical Suspicion, pp. 44-47. 12. What are Parish Councils For?, pp. 47-50. 13. Teaching Religion, pp. 50-53. 14. Masonry and the Church, pp. 53-56. 15. Women in the Church, pp. 56-58. 16. Gambling, Money and the Church, pp. 59-63. 17. The Patriarchate: An International Orthodox Center, pp. 63-65.

Part III, Sex and Family Issues, pp. 67-121. 18. Dr. Weuben's Book on Sex, pp. 69-71. 19. Pornography, pp. 72-75. 20. The V.D. Epidemic: A Sure Cure, pp. 75-78. 21. The Orthodoxy of Contraception, pp. 78-82. 22. The Orthodox Christian View on Abortion, pp. 82-87. 23. Embryo Fertilization Outside the Womb, pp. 88-92. 24. Homosexuality, pp. 92-96. 25. Transsexuals, pp. 96-100. 26. Under Attack: The Family, pp. 100-105. 27. Understanding Mixed Marriages, pp. 105-107. 28. Interfaith Marriages, pp. 107-112. 29. Child Abuse, pp. 112-117. 30. Divorce: Its Major Cause, pp. 117-123.

Part IV, Social Issues, pp. 123-184. 31. Do Politics Become the Christians? pp. 125-127. 32. A Nation in Crisis, pp. 127-130. 33. Human Rights, pp. 130-136. 34. Equal Rights, pp. 136-141. 35. Are Orthodox Christians Racists? pp. 141-143. 36. The Supreme Court Abortion Decision, pp. 143-146. 37. What Are Jails For? pp. 146-150. 38. Criminal Justice, pp. 150-154. 39. What About Capital Punishment? pp. 154-157. 40. Arms Race, pp. 157-161. 41. Ecology: A Christian Oversight? pp. 161-163. 42. The Ethics of the Energy Crisis, pp. 163-166. 43. Death and Dying, pp. 166-170. 44. The Right to Die? pp. 170-173. Euthanasia, pp. 173-176. 46. The Donation of Organs After Death, pp. 176-180. 47. Cremation, pp. 180-184. Epilogue, p. 185.

VASIL T. ISTAVRIDES

Klaus Gamber, *Gemeinsames Erbe = Κοινή κληρονομία*. Liturgische Neubearbeitung aus dem Geist der frühen Kirche = Λειτουργική νέα περίσκεψη από τὸ πνεῦμα τῆς πρώιμου Ἐκκλησίας, 2α εκδ., σσ. 114. Ἐκδοτικὸς οἶκος Pulstet. Regensburg (1981). 1. Beiheft εἰς τὰ *Studia Patristica et Liturgica τῆ συνεργασίας τῶν Christa Schäffer καὶ P. Abt. Thiermeyer OSB.*

Μετὸν τόμον αὐτὸν ἀρχίζει ἡ σειρά τῶν Beihefte (=προσηρημένων τευχῶν) εἰς τὰ *Studia Patristica et Liturgica*. Περιλαμβάνουν μελέτας ἀναφορομένης κυρίως εἰς τὴν

ἀρχαίων ἐποχῆν ἢ τὴν πρώιμὸν τῆς Ἐκκλησίας, αἱ ὁποῖαι ἐνδιαφέρουσι εὐρὴν κύκλον ἀναγνώστων. Ἐκτός τοῦτου περιλαμβάνονται καὶ ἐκδόσεις πατερικῶν καὶ ἀρχαίων λειτουργικῶν κειμένων εἰς μεταφράσεις καὶ κατὰ τὸ δυνατὸν μετὰ τὸ πρωτότυπον κείμενον καὶ ἐπιτρέπουσι οὕτως τὴν ἐμβάθυνσιν ἢ τὸν πνευματικὸν πλουτισμὸν εἰς τὸ πνεῦμα τῆς ἀρχαίας ἀδαιρέτου Ἐκκλησίας.

Ὁ συγγραφεὺς εἶναι φίλος, θιασώτης καὶ λάτρης τῆς Ὀρθοδοξίας καὶ ἰδίως τῆς λειτουργικῆς τῆς ζωῆς, τῆς ὁποίας ἄριστος γνώστης τυγχάνει. Ὡς ὁ ἴδιος ἀναφέρει εἰς τὴν ἀφιέρωσιν τοῦ βου. Beiheft εἰς τὸν μακαριστὸν Ἀρχιμ. κυρὸν Χρυσόστομον Πόλιτόπουλον, πνευματικὸν ἄριστον πλεθῶδος Χριστιανῶν, τὴν γράφεισιν ἑλληνιστί, ἐγένετο οὗτος μυσταγωγός του εἰς τὴν Ὀρθοδοξίαν καὶ τὸ κάλλος τῆς βυζαντινῆς λειτουργίας κατὰ τὴν διάρκειάν τοῦ πολέμου. Ἀφερόντων τὸ βιβλίον αὐτὸ μετὰ πολλὰς εὐχαριστίας στὸν παλαιό μου φίλον Ἀρχιμανδρίτην Χρυσόστομον Πόλιτόπουλον, ἵπου μέχρι σήμερα ἱερουργεῖ στὸν ἱερό ναὸ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου στῆν Κηφισιά Ἀθηνῶν. Αὐτὸς με εἰσήγαγε κατόπιν πολλῶν συζητήσεων στῆν Ὀρθοδοξίαν καὶ με ἐνόησαςε στὸ κάλλος τῆς Βυζαντινῆς Λειτουργίας, κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου ἔτους 1943, ὡς στρατιωτικῶν σχεδὸν ἐνὸς ἔτους στῆν Ἑλλάδα (Orientierung an der Orthodoxie, σ. 7).

Τὸ ἔργον διαρροῦται ὡς ἑξῆς: Μετὰ τοὺς δύο προλόγους εἰς τὴν 1ην καὶ 2αν ἐκδόσιν σσ. 5/6, τὰ περιεχόμενα σ. 7 καὶ τὴν εἰσαγωγὴν σσ. 9-11 — εἰς τὰς σσ. 8 καὶ 12 εἰκόνες τοῦ Χριστοῦ, Ἐλεῆμονος καὶ τῆς Θεοτόκου — ἀκολουθοῦν τὰ κεφάλαια: Λατρευτικὴ ἀσφάλεια σσ. 13-25, εἰς/στ. 26 εἰκὼν Ἀγγέλου, Ἡ σημασία τῆς παραδόσεως 27-29. Ἡ παράδοσις συνόλου τῆς Ἐκκλησίας ὡς κανὼν 30-34. Ἡ λειτουργία ὡς θυσία τῆς Καινῆς Διαθήκης 35-42. Τὸ μυστήριον τοῦ λόγου (τοῦ Εὐαγγελίου) 43-47. Τὰ διάφορα ὑποοργήματα κατὰ τὴν τέλεισιν τῆς λειτουργίας 48-56. Ἡ οἰκοδομὴ ἐκκλησίας (Ναοδομία) καὶ ὁ διάκοσμος τῆς ἐκκλησίας 57-68. Σημεῖον προσανατολισμοῦ ἢ Ὀρθοδοξία 69-70. Ἀποστολικὰ ἀδελφαὶ Ἐκκλησιαί — Δυσκολία μᾶς ἐκ νέου συνενώσεως 71-82. Μετὰ τὸ σχίσμα 83-87. Εἰς σ. 88 εἰκὼν ἀγγέλων. Λειτουργία ὡς ὑπηρεσία πρὸς τὸ Θεοῦ 89-98. Λειτουργία ὡς λατρευτικὸν δόγμα 99-108. Ἡ Ὀρθοδοξία γέφυρα πρὸς τὴν ἐνότητα 109-114. Μετὰ τὴν σ. 114 εἰς 2 σελίδας ἀναφέρεται ἡ σειρά τῶν ἐκδόσεων Studia Patristica et Liturgica 11 τὸν ἀριθμὸν καὶ τὰ β. πρώτα Beihefte.

Εἰς τὴν σχεδὸν ἀπέραντὸν πληθῶραν τῶν νέων ἐκδόσεων ἐπὶ θεμάτων λειτουργικῶν ἐν τῇ Δύσει, κυρίως μετὰ τὴν 2αν βατικανὴν σύνοδον, δὲν ἐπιθυμῶ τὸ παρὸν ἔργον νὰ προσφέρῃ νέας προτάσεις εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς λειτουργίας ἐν τῇ Ρωμαιοκαθολικῇ Ἐκκλησίᾳ παρὰ μόνον καθοδηγήσιν πρὸς τὴν κοινὴν κληρονομίαν τῆς 1ης χιλιετηρίδος. Ὑποδεικνύει ταῦτο χρόνως τὰ ρεύματα καὶ τὰς ἐπιδράσεις ποὺ ἐπέφεραν τὴν ἀπομάκρυνσιν τῆς Δύσεως ἀπὸ τὴν λειτουργικὴν κληρονομίαν μετὰ τὸ 1054 μέχρι τῆς 2ας ἐν Βατικανῷ συνόδου καὶ ἐπεβάρυνον τὴν περαιτέρω ἐξέλιξιν.

Εἰς τὴν ἐνταῦθα πλουσίαν παρεχομένην ὕλην ἀπὸ τὴν πατερικὴν ἐποχὴν διαφαίνεται ἡ κατεθῆνσις τῆν ὁπίσταν ὀφείλουσι νὰ ἀκολουθήσούν αἱ Ἐκκλησιαί, ἵνα κάταστον αὐτὸ, τὸ ὁποῖον κάποτε ἦσαν, ἢ μία, ἅγια, καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία.

Τὸ 2ον Beiheft ἐκ σελιδῶν 100 ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως καὶ τῶν αὐτῶν συνεργατῶν εἰς τὸν αὐτὸν ἐκδοτικὸν οἶκον τὸ 1980 μετὰ τὸν τίτλον Ein kleines Kind — der ewige Gott, Bild und Botschaft von Christi Geburt = Μικρὸν παιδίον, ὁ αἰώνιος Θεός. Εἰκὼν καὶ κήρυγμα ἀπὸ τὴν Γέννησιν τοῦ Χριστοῦ.

Τὸ 3ον Beiheft ὑπὸ τὸν τίτλον Orientierung an der Orthodoxie = Προσανατολισμός πρὸς τὴν Ὀρθοδοξίαν καὶ ὑπότιτλον Die Tradition der Ostkirche als Richtschnur in Liturgie und Verkündigung = Ἡ παράδοσις τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ὡς κατευθυντήριος κανὼν (ὑπόδειγμα) εἰς τὴν λειτουργίαν καὶ τὸ κήρυγμα, ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ

συγγραφέως καὶ μὲ συμβολὰς τῶν Wolfram Gamber καὶ A. Thiermeyer εἰς τὸν ἐκδ. οἶκον Pustet, Regensburg 1981, σσ. 132. Μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν, ἔνθα ἐπὶ λέξει ἀναφέρονται «Ἡ εἰς αἰρέσεις καὶ ὁμολογίας κατεσχισμένη Χριστιανωσύνη χρειάζεται, ἐάν ἐπιθυμῆ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἐν πίστει ἐνότητα, τὸν προσανατολισμὸν: τὴν Ὁρθοδοξίαν. Αὐτὸς εἶναι ὁ σκοπὸς τοῦ βιβλίου τούτου, τὸ ὁποῖον παριστᾷ περαιτέρω καθοδήγησιν ἀπὸ τοῦ 1ου Beiheft» σ. 5. Ἀκολουθοῦν τὰ περιεχόμενα σ. 8. Ὁ Abr. Thiermeyer διαπραγματεύεται τὸ κεφάλαιον: Κίνδυνος διὰ τὴν ὀρθόδοξον πίστιν κατὰ τὰς ἀρειανὰς ταραχὰς σσ. 9-33 μὲ τὰς παραγράφους: Βασίλειος ὁ Μέγας. Μία ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς ἐπισκόπους τῆς Ἰταλίας καὶ Γαλλίας 9-18. Ἡ φιλολογικὴ, ἱστορικὴ καὶ θεολογικὴ ἀλληλουχία τῶν ἰδεῶν τῆς ἐπιστολῆς 19-33. Ὁ Klaus Gamber ἀσχολεῖται μὲ τὸ φλέγον δι' αὐτὸν θέμα: Ἡ σημασία τῆς Ὁρθοδοξίας διὰ τὴν ἐν τῇ πίστει ἐνότητα 35-50 μὲ τὰς παραγράφους: Ὁρθοδοξία ὡς προϋπόθεσις 36-44, Τὴν ἐνότητα διακυβεύουσαι κινήσεις ἐν τῇ ρωμ. Ἐκκλησίᾳ 44-50. Ἡ σημασία τῆς Ὁρθοδοξίας διὰ τὴν κατανόησιν τῆς λειτουργίας 51-88 μὲ τὰς παραγράφους: Παράδοσις καὶ προσαρμογὴ εἰς τὴν λειτουργίαν 51-68, Κοινότητες εἰς τὴν λειτουργικὴν παράδοσιν, Ἐπεξηγήσεις εἰς τὰς εἰκόνας 68-79. Hildegard von Bingen (+1179): Ἡ τελετὴ τῶν μυστηρίων 79-88. Προσανατολισμὸς πρὸς τὴν Ὁρθόδοξίαν εἰς προβλήματα τῆς τελετουργίας (liturgischen Vollzugs) 89-113 μὲ τὰς παραγράφους: Καινὴ Διαθήκη καὶ εὐχαριστιακὴ θυσία 89-94. Προϋποθέσεις πρὸς ὀρθὴν ἐπιτέλεσιν τῆς λειτουργίας 95-99. Προσάρτημα: Ἡ Ἀναφορὰ τοῦ Μ. Βασιλείου (μετάφρασις εἰς τὴν γερμανικὴν ὑπὸ A. Thiermeyer) 99-106. Συλλειτουργοὶ ἐν ἀρχαιοεκκλησιαστικῇ συνεχείᾳ 107-113. Ὁ Wolfram Gamber ἐκθέτει τὸ θέμα *primus inter pares* (= πρῶτος μεταξύ ἰσῶν) 114-117. Ἀκολουθοῦν αἱ σημειώσεις καὶ βιβλιογραφία εἰς ὅλον τὸ ἔργον 118-132. Ἐν τέλει παρέχεται πίναξ τῶν πατερικῶν καὶ λειτουργικῶν κειμένων τῶν ἐκδοθέντων μέχρι τοῦ 1979 ὑπὸ τοῦ Λειτουργικοῦ Ἰνστιτούτου ἐν Ρατισβόνῃ (Regensburg), ὡς καὶ αἱ ἐκδόσεις μέχρι τοῦ 1981 τῶν *Studia Patristica-Liturgica*. Τὸ βιβλιολογούμενον τοῦτο ἔργον ὀδηγεῖ εἰς τὸ μέσον τῶν ἀρειανῶν ἐρίδων, αἵτινες ἔφερον κατὰ τὸν 4ον μ.Χ. αἰῶνα τὴν Ἀνατολικὴν κυρίως Ἐκκλησίαν εἰς τὸ χεῖλος τῆς καταστροφῆς. Τότε ἐζήτησεν ὁ Μ. Βασίλειος, ὁ θαρραλέος καὶ ἀκούραστος ὑπερασπιστὴς τῆς Ὁρθοδοξίας, τὴν βοήθειαν καὶ ὑποστήριξιν εἰς τοὺς ἀκαμάτους ἀγῶνας τοῦ ἀπὸ τὴν Δύσιν. Σήμερον οἱ Δυτικοὶ ἔχουν ἀνάγκην προσανατολισμοῦ εἰς ἐποχὴν τοῦ ὀργώματος καὶ τῆς μεταστροφῆς καὶ τῆς ἀποξενώσεως. Τίθεται δὲ εἰς τὸ παρὸν ἔργον τὸ ἐρώτημα: Ποῦ ἡ Δυτικὴ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία ὀφείλει νὰ ζητήσῃ ἐπιείγουσαν θεραπείαν; Εἰς νέαν κατανόησιν τῆς πίστεως καὶ τῆς λειτουργίας ἢ εἰς τὴν κοινὴν κληρονομίαν, ὡς ἀποδεικνύει ἡ πλουσιώσις ἐν τῷ ἔργῳ παρουσιαζομένη ὕλη ἀπὸ τὴν λειτουργίαν καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς τέχνης, ἥτις ὡς ἀποστολικὴ παράδοσις ἐνώνει τὴν Δύσιν μετὰ τῶν ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἀπὸ τοῦ 1054 μὲ ἀύξανομένην ἀποξένωσιν ἀπεμακρύνθη ἐξ αἰτίας διαρκοῦς προσαρμογῆς καὶ συμμορφώσεως εἰς τὴν ἐκάστοτε τεχντροπικὴν αἰσθησιν;

Τὸ 4ον Beiheft ἔχει θέμα: *Das Reich Gottes in uns und die Einheit der Kirche* = Ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐν ἡμῖν καὶ ἡ ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας ὑπὸ τῶν Klaus καὶ Wolfram Gamber μετὰ συμβολῶν τῶν Christa Schaffer καὶ A. Thiermeyer, Regensburg 1981, Pustet σ. 93.

Τὸ 5ον Beiheft ὑπὸ Kl. Gamber, *Das Opfer der Kirche nach dem N.T. und den frühesten Zeugnissen* = Ἡ θυσία τῆς Ἐκκλησίας (= ἡ εὐχαριστήριος θυσία) συμφώνως πρὸς τὴν Κ.Δ. καὶ τὰς ἀρχαιοτάτας μαρτυρίας, Regensburg 1982, Pustet, σσ. 79. Πρόλογος σ. 5. Περιεχόμενα 6. Τὸ πρωτοχριστιανικὸν δεῖπνον τοῦ Κυρίου 7-18 μὲ τὰς παραγράφους: 1. Τὰ ἡμιλειτουργικὰ δεῖπνα τῶν Ἰουδαίων καὶ τὸ τελευταῖον δεῖπνον τοῦ Ἰησοῦ (Μυστικὸς Δεῖπνος) 7-11. 2. Ἡ ἀρχέγονος χριστιανικὴ τελετὴ τῆς Ἀγάπης-Εὐχαριστίας,

11-18. Ἡ κατανόησις τῆς λειτουργικῆς θυσίας τῆς ἀρχεγόνου Ἐκκλησίας 19-62 μετὰ τὰς παραγράφους: 1. Τὸ «Δεῖπνον τοῦ Κυρίου» ἔνευ περιβλήματος θυσίας, σσ. 20-22. 2. Θυσιαστήριον (Ἁγία Τράπεζα) καὶ «Τράπεζα τοῦ Κυρίου» 22-25. 3. Εὐχαριστία ὡς ἡ θυσία τῆς Κ.Δ. 26-28. 4. Ἡ Εὐχαριστία ὡς θυσία αἵνου (αἰνέσεως), 29-32. 5. Ἡ Εὐχαριστία θυσία ἄρτου καὶ οἴνου, 32-37. 6. Ἡ εὐχαριστία ὡς «ἀγια» καὶ «καθγιασμένα» — «Sancta-Consecrata», 38-41. 7. Ἡ Εὐχαριστία ὡς ὁ θυσιασθεὶς Χριστός, 42-44. 8. Λειτουργία καὶ θυσία σταυροῦ, 44-48. 9. Εὐχαριστία καὶ ἱερεὺς τῆς θυσίας, 49-53. 10. Ἐνότης τῆς λειτουργικῆς θυσίας, 54-56. 11. Εὐχαριστία καὶ ἀγάπη, 56-58. 12. Πόρισμα, 59-62. Σημειώσεις μετὰ βιβλιογραφίας, 63-79.

Τὸ παρὸν ἔργον δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς νέα ἔκδοσις ὑπὸ νέον τίτλον καὶ διαμορφωθεῖσαν πλήρως ἐκ νέου ὕλην τοῦ Fasc. 9 τῶν Stud. Patr. et Lit. ὑπὸ τὸν τίτλον *Sacrificium missae* (= θυσία τῆς λειτουργίας). Ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ ἀποδεικνύεται ὅτι ἡ λειτουργία εἶναι θυσία. Ἡ ἐρμηνεῖα αὕτη βασίζεται ἐπὶ τῆς πίστewς τῆς Ἐκκλησίας ἡδὴ ἀπὸ τῆς ἀποστολικῆς ἐποχῆς, ἔχει δὲ τὰς βάσεις της εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν Κ.Δ. Ἡ ἀπόδειξις αὕτη εἶναι τὸ ἐπίτευγμα τοῦ ἔργου τούτου.

—Τὸ 6ον Beiheft ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Kl. Gamber τὸ 1982 εἰς τὸν ἐκδ. οἶκον Pustet Regensburg μετὰ τίτλον καὶ θέμα: *Sie gaben Zeugnis = Ἐδωκαν μαρτυρίαν*. Περιέχει ἀθθεντικὰς μαρτυρίας καὶ ἐκθέσεις περὶ τῶν μαρτύρων τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, σσ. 158.

—Τὸ 7ον ὑπὸ τίτλον καὶ θέμα: *Gott der Herr — er ist uns erschienen: Θεὸς ὁ Κύριος — ἐφάνη ἡμῖν*. Ἡ εἰκὼν τῆς Γεννήσεως τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας καὶ ἡ διαμόρφωσις αὐτῆς ἐν τῇ Ἀνατολικῇ καὶ τῇ Δυτικῇ Ἐκκλησίᾳ (=EIKONA. Λειτουργικὴ εἰκόνας τέχνη ἐν τῇ Ἀ. καὶ Δ. Ἐκκλησίᾳ 1) ὑπὸ Christa Schaffer. Ἡ εἰσαγωγή καὶ τὴν τιμῆμα τῶν εἰκόνων ὑπὸ Kl. Gamber, Pustet Regensburg 1982, σσ. 66 καὶ 8 ἐγχρωμοὶ πίνακες.

—Τὸ 8ον Beiheft: *Opfer und Mahl = Θυσία καὶ Δεῖπνον*. Σκέψεις ἐπὶ τῆς τελέσεως τῆς Εὐχαριστίας ὑπὸ τὸ πνεῦμα τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ὑπὸ Kl. Gamber, Pustet, Regensburg 1982, σ.σ. 70.

—Τὸ 9ον ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως ἐκ σσ. 98 μετὰ τίτλον καὶ θέμα: *Jesus' Worte. Eine vorkanonische Logien-Sammlung im Lukas-Evangelium*, Pustet, Regensburg 1983. = Λόγοι τοῦ Ἰησοῦ. Συλλογὴ προκανονικῶν Λογιῶν εἰς τὸ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγέλιον: Λκ. 9,51 - 19,10.

Τὸ ἔργον εἶναι κάπως ἐπεξεργασθεῖσα νέα ἔκδοσις τοῦ ἔργου «Λόγοι τοῦ Ἰησοῦ—περὶ τῆς μιμήσεως», τὸ ὁποῖον ἐξεδόθη τὸ 1955 εἰς τὸ ἐκδ. οἶκ. J. Pfeiffer εἰς τὸ Μόναχον καὶ εὔρε τότε ἀρκετὴν ἀπήχησιν. Μετὰ τὸν πρόλογον 5/6 καὶ τὴν εἰσαγωγὴν 7-12 τὸ ἔργον ἀρχίζει μετὰ τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὸ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγέλιον 9,51-56 ὡς εἰσαγωγὴ, 15. 1. Περὶ τῆς σοβαρότητος τῆς ἀκολουθίας 9,57-72, σ. 16. 2. Περὶ τῆς ἀποστολῆς τῶν μαθητῶν 10,1-3 σ. 17. 3. Περὶ τῆς συμπεριφορᾶς τῶν μαθητῶν 10,4-7. σ. 18. 4. Περὶ τῆς ἀποδοχῆς ἢ ἀποποιήσεως τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ 10,8-12 σ. 19. 5. Περὶ τῆς ποινῆς διὰ τὴν ἀποποίησην (ἀπάρνησιν) 10,13-15 σ. 20. 6. Περὶ τοῦ κύρους τοῦ μαθητοῦ 10,16, σ. 21. 7. Περὶ τῆς δυνάμεως τοῦ μαθητοῦ 10,17-20, σ. 22. 8. Περὶ τῆς εἰς τοὺς ἀπλοῦς ἀποκαλύψεως τοῦ Θεοῦ 10,21 ἐξ., σ. 23. 9. Περὶ τῆς εὐτυχίας τῆς κλήσεως 10,23 ἐξ., σ. 24. 10. Περὶ τῆς ἐντολῆς τῆς ἀγάπης 10,25-37, σ. 25/6. 11. Ἐνὸς δέ ἐστι χρεῖα 10,38-42, σ. 27. 12. Περὶ τῆς ὀρθῆς προσευχῆς 11,1-4, σ. 28. 13. Περὶ τῶν ἀκαταπαύστων παρακλήσεων 11,5-10, σ. 29. 14. Περὶ τῆς ὀρθῆς ἐμπιστοσύνης 11,11-13, σ. 30. 15. Περὶ τῆς διαρραγεῖσης δυνάμεως τῶν δαιμόνων 11,14-20 σ. 31. 16. Περὶ τῆς ἀποφάσεως ὑπὲρ ἢ κατὰ τοῦ Χριστοῦ 11,21-23 σ. 32. 17. Περὶ τοῦ κινδύνου τῆς ὑποτροπῆς 11,24-26 σ. 33. 18. Περὶ τῆς ἀκροάσεως τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ 11,27 ἐξ., σ. 34. 19. Περὶ τῆς θαυματομανίας 11,29-32, σ. 35. 20. Περὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ φωτός 11,33-36 σ. 36. 21. Περὶ τῆς ἐσωτερικῆς καθαρότητος 11,

37-41 σ. 37. 22. Περὶ τῆς ἀληθοῦς δικαιοσύνης 11,42-44 σ. 38. 23. Περὶ τῆς ἐνοχῆς τῶν νομοδιδασκάλων 11,45-52 σ. 39. 24. Περὶ τῆς υποκρισίας τῶν Φαρισαίων 11,53-12,3 σ. 40. 25. Περὶ τῆς ἀφόβου ὁμολογίας 12,4-7 σ. 41. 26. Περὶ τῆς ἀμοιβῆς τῆς ὁμολογίας 12,8-12 σ. 42. 27. Περὶ τῆς ἀπληστίας (πλεονεξίας) 12,13-21 σ. 43/4. 28. Περὶ τῆς ὀρθῆς μερίμνης 12,22-28. σ. 45. 29. Περὶ τῆς μερίμνης διὰ τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ 12,29-32 σ. 46. 30. Περὶ τοῦ ἐν οὐρανοῖς θησαυροῦ 12,33 ἐ. (τὸ 13,33 τοῦ κειμένου νὰ γίνῃ 12,33) σ. 47. 31. Περὶ ἐπαγρυπνήσεως 12,35-40 σ. 48. 32. Περὶ πιστῆς τοῦ καθήκοντος ἐκπληρωσῆς 12,41-46 σ. 49. 33. Περὶ τῆς ὑπευθυνότητος τῶν μαθητῶν 12,46 ἐ. σ. 50. 34. Περὶ τοῦ διαχωρισμοῦ τῶν πνευμάτων 12,49 ἕως 53 σ. 51. 35. Περὶ τῶν σημείων τῶν καιρῶν 12,54-59 σ. 52. 36. Περὶ τῆς ἀμετανοησίας 13,1-9, σ. 53. 37. Περὶ τοῦ Σαββάτου 13,10-17 σ. 54. 38. Περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ 13,18-21 σ. 55. 39. Περὶ τῆς στενῆς πύλης 13,22-24, σ. 56. 40. Περὶ τῆς τελικῆς κρίσεως 13,25-28 σ. 57. 41. Περὶ τῆς κλήσεως τῶν Ἑθνικῶν 13,29 ἐ. σ. 42. Ἡ καταστροφή τῆς Ἰερουσαλὴμ 13,31-35 σ. 59. 43. Περὶ τοῦ Σαββάτου 14,1-6 (πρβλ. Λόγιον 37) σ. 60. 44. Περὶ ταπεινοφροσύνης 14,7-11. σ. 61. 45. Περὶ ἀνιδιοτελείας 14,12-14 σ. 62. 46. Περὶ τοῦ μεγάλου δειπνοῦ 14,515-24 σ. 63/4. 47. Περὶ τῆς σοβαρότητος τῆς ἀκολουθίας 14,25-27 σ. 65. 48. Περὶ τῆς αὐτοεξετάσεως 14,28-43 σ. 66. 49. Περὶ τοῦ ἐκτρεπομένου τῆς ὁδοῦ μαθητοῦ 14,34 ἐ. σ. 67 (ἐπιτυχέστερον: ἡ ἀξία τοῦ βλατος). 50. Περὶ τοῦ ἀπολεσθέντος προβάτου 15,1-7 σ. 68. 51. Περὶ τῆς ἀπολεσθείσης δραχμῆς 15,8-10 σ. 69. 52. Περὶ ἀπολωλότος (ἀσώτου) υἱοῦ 15,11-32 σ. 70/1. 53. Περὶ τοῦ μαμωνᾶ 16,1-9 σ. 72/3. 54. Περὶ τῆς ὀρθῆς χρήσεως τοῦ μαμωνᾶ 16,10-12, σ. 74, 55. Περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ μαμωνᾶ 16,13-15 σ. 75. 56. Περὶ τοῦ Νόμου καὶ τοῦ Εὐαγγελ. 16,16-18 σ. 76. 57. Περὶ τοῦ πτωχοῦ Λαζάρου 16,19-31 σ. 77/8. 58. Περὶ τῶν σκανδάλων 17,1 ἐ. σ. 79. 59. Περὶ τοῦ καθήκοντος τῆς συγχωρήσεως 17,3 ἐ. σ. 80. 60. Περὶ τῆς πίστεως 17,5 ἐ. σ. 81. 61. Περὶ τῆς ἐκπληρώσεως τοῦ καθήκοντος 17,7-10 σ. 82. 62. Περὶ τοῦ εὐγνώμονος Σαμαρείτου 17,11,19 σ. 83. 63. Περὶ τῆς ἐλεύσεως τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ 17,20 ἐ. σ. 84. 64. Περὶ τῆς ἡμέρας τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου 17,22-37 σ. 85/6. 65. Περὶ τῆς ἐπιμόνου προσευχῆς 18,1-8 σ. 87. 66. Περὶ τοῦ Φαρισαίου καὶ τοῦ Τελώνου 18,9 ἕως 14 σ. 88. 67. Περὶ τῆς παιδικῆς ἀπλότητος 18,15-17 σ. 89. 68. Περὶ τῆς τελείας πτωχείας 18,18-23 σ. 90. 69. Περὶ τοῦ κινδύνου τοῦ πλοῦτου 18,24-27 σ. 91. 70. Περὶ τῆς ἀμοιβῆς τῆς ἀκολουθίας 18,28-30 σ. 92. Τέλος 18,31-19,10 σ. 93/4. Περιεχόμενα σσ. 96-98. Μετὰ τὴν εἰς τὴν γερμανικὴν μετάφρασιν τοῦ κειμένου ἐν τέλει ἐκάστου χωρίου παρατίθεται διὰ πλαγίας γραφῆς τὸ πόρισμα καὶ τὰ παράλληλα χωρία κυρίως τοῦ Μτθ. καὶ ἐνίοτε καὶ τοῦ Μρκ. Δίδεται μεγάλη σημασία εἰς τοὺς τίτλους. Περιέχουν οὗτοι τὴν οὐσίαν τοῦ θέματος συμφώνως πρὸς τὴν ὁποῖαν ὀφείλει νὰ ἀναγνώσθῃ καὶ κατανοηθῇ τὸ κείμενον. Ὡς βάσις τῆς μεταφράσεως καὶ διασαφήσεως ἐτέθη τὸ ἐν τῇ σειρᾷ Regensburger N.T. ὑπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγέλιον τοῦ Josef Schmid. Εἰς τὸν πρόλογόν του ὁ συγγραφεὺς γράφει: «Εἰς τὴν σημερινὴν ἐποχὴν, εἰς τὴν ὁποῖαν ἡ μορφή καὶ τὸ κήρυγμα τοῦ Ἰησοῦ νοθεύονται καὶ οὐχὶ ὀλίγοι διαβλέπουσι εἰς τὸν ἐκ Νάχαρὲτ ἄνδρα εἰς τὴν πρώτῃν γραμμὴν ἕνα κοινωνικὸν ἀναμορφωτὴν, φαίνεται, ὅτι εἶναι ἰδιαιτέρως σημαντικὸν νὰ τίθεται πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν ἀνθρώπων πάντοτε καὶ διαρκῶς ἐκ νέου αὐτὸ τὸ ὅποιον πράγματι ἐδίδαξεν ὁ Ἰησοῦς» σ. 5.

—Τὸ 10ον Beiheft ὑπὸ τοῦ ἰδίου συγγραφέως ἔχει ὡς θέμα: Alter und neuer Messritus = Παλαιὸν καὶ νέον τελετουργικόν. Τὸ θεολογικὸν ὑπόβαθρον τῆς μεταρρυθμίσεως τῆς λειτουργίας, Pustet, Regensburg 1983 σσ. 70.

—Klaus Gamber, Kult und Mysterium = Λατρεία καὶ μυστήριον. Ἡ κατανόησις τῆς λειτουργίας τῆς ἀρχαίας, ἀδιαιρέτου Χριστιανωσύνης. 11ον Beiheft, Fr. Pustet, Regensburg 1983 σ. 78. Αἱ ἐργασίαι, αἵτινες ἤρχισαν εἰς τὸ 5ον Beiheft «Das Opfer

der Kirche) = «Ἡ θυσία τῆς Ἐκκλησίας» περὶ τῆς κατανοήσεως τῆς Εὐχαριστίας καὶ τῆς λειτουργικῆς θυσίας ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ, συνεχίζονται, ἐνταῦθα, ἔνθα ἀποτελοῦσι τὴν βᾶσιν αἱ ρῆσεις τῶν μεγάλων Πατέρων τοῦ 4ου καὶ 5ου αἰῶνος, ὡς καὶ αἱ λοιπαὶ τελετουργίαι μέχρι τοῦ σχίσματος τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τὰ Πατριαρχεῖα τῆς Ἀνατολῆς κατὰ τὸ 1054. Ἐξαιρέσει μερικῶν ἀνατολικῶν, ἐθνικῶν Ἐκκλησιῶν τῶν Σύρων, Ἀρμενίων καὶ Κοπτῶν δὲν ἦτο εἰσέτι ἡ Χριστιανωσύνη μέχρι τὸ 1054 διηρημένη. Ἡ Ἀνατολὴ καὶ ἡ Δύσις μέχρι τότε προσφέρουν ἡ μίαν πρὸς τὴν ἄλλην πνευματικὸς καρπούς.

Μετὰ τὸν πρόλογον σ. 5 καὶ τὰ περιεχόμενα σ. 7 τὸ τομίδιον τοῦτο μὲ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ 9-12 διαιρεῖται εἰς τρία κεφάλαια σσ. 13-45 καὶ τρία ἐπιμετρα σσ. 46-47 καὶ τὰς σημειώσεις — βιβλιογρ. σσ. 68-78: I. Λειτουργία ὡς λατρευτικὴ λειτουργία (ὑπηρεσία) πρὸ τοῦ Θεοῦ καὶ κηρυττόμενον μυστήριον 13-21. II. Λειτουργία ὡς μυσταγωγία: Ἐξυμνούμενον (ἱεουργούμενον, πανηγυριζόμενον = Gefeiertes) μυστήριον καὶ κεκρυμμένον 22-35. III. Λειτουργία ὡς Θεοφάνεια: Παρὸν μυστήριον 36-45. Ἐπιμετρον 1: Ἰουδαϊκὴ καὶ χριστιανικὴ λατρεία 46-55. Ἐπιμετρον 2: Οὐράνιος καὶ ἐπίγειος λειτουργία 56-62. Ἐπιμετρον 3: Ἡ (εἰς τὴν γερμανικὴν) μετάφρασις τοῦ «ὑπὲρ ὑμῶν καὶ ὑπὲρ πάντων» = «für euch und für alle» εἰς τὸ νέον γερμανικὸν λειτουργικὸν (Missale) 63-67. Αἱ σημειώσεις περιλαμβάνουν τὴν βιβλιογραφίαν καὶ τὰς παραπομπὰς 68-78.

Τὸ ἔργον τοῦτο δύναται νὰ θεωρηθῇ καὶ ὡς προσφορὰ πρὸς τὰς οἰκουμενικὰς καὶ ἐνωτικὰς προσπάθειαι. Μόνον βᾶσει τῆς ἐπιστροφῆς εἰς τὴν ἀπόστολικὴν κληρονομίαν, ἥτις εἶναι κοινὴ εἰς τὴν Ἀνατολικὴν καὶ Δυτικὴν Ἐκκλησίαν δύναται νὰ διεξαχθῇ ἐποικοδομητικὸς καὶ καρπόφορος διάλογος μεταξὺ ὄλων τῶν Χριστιανῶν.

—Τὸ 12ον Beiheft περιλαμβάνει: Συμῶν Θεοσ/νικῆς: Περὶ τῆς θείας Μυσταγωγίας. Ἐρμηνεῖα τῆς λειτουργίας τῆς ὀψίμου βυζαντινῆς περιόδου = Symeon von Thessaloniki: Über die göttliche Mystagogie. Eine Liturgieerklärung aus spätbyzantinischer Zeit. Μετάφρασις ἐκ τῆς ἑλληνικῆς ὑπὸ Wolfram Gamber, ἐκδιδόμενον μετ' εἰσαγωγῆς ὑπὸ Kl. Gamber, Pustet, Regensburg 1984, σσ. 68.

Beiheft 13ον: Kl. Gamber, Liturgische Texte aus der Kirche Äthiopiens = Λειτουργικὰ κείμενα ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Αἰθιοπίας, σσ. 73. Fr. Pustet, Regensburg 1984. Πρόλογος σ. 5/6, Περιεχόμενα σ. 7. σ. 8 εἰκόν: ἄνω, φορητὴ πρᾶπεζα (member) καὶ σέϊστρον. Κάτω: Κιβωτὸς (tabot). Σύντομος εἰσαγωγὴ εἰς τὴν αἰθιοπικὴν λειτουργίαν 9-13. Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν ἀκολουθοῦσαν Ἀναφορὰν 14-16. Ἀναφορὰ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσόστομου 17-25. Ὡς πρὸς τὸ τυπικὸν (Ritus) τοῦ Εὐχέλαιου διὰ τοὺς ἀσθενεῖς εἰς τὸ αἰθιοπικὸν «Βιβλίον τῆς λυχνίας» («mashafa qandil»), 26-28, σ. 29: εἰκόν: Ὁ Χριστὸς ὡς Παντοκράτωρ, ἐκ τοῦ Εὐαγγελιαρίου τοῦ αὐτοκράτορος Zara Yakob (1434-1468). Βιβλίον τῆς λυχνίας 30-52. Εὐχαὶ καὶ ὕμνοι εἰς τὴν πανηγυρικὴν ἑορτὴν τῆς βαπτίσεως κατὰ τὰ Ἐπιφάνια 53-54. σ. 55: Εἰκόν: ἡ Βάπτισις τοῦ Ἰησοῦ ἐκ τοῦ Εὐαγγελιαρίου τοῦ αὐτοκράτορος Ζάρα Γιακώβ. Βιβλίον τοῦ Βαπτίσματος («mashafa temqet») 56-59. Σημειώσεις: Βιβλ. — παραπομπαὶ 70-73, μετὰ τῆς προσθήκης: Ὡς πρὸς τὸ πρόβλημα τῆς πράξεως τῆς αἰθιοπικῆς Ἐκκλησίας παρασκευῆς λειτουργικοῦ οἴνου ἐκ σταφίδων μετὰ βιβλ..

Μὲ τὸ τομίδιον αὐτὸ προσφέρεται μικρὰ μόνον ἐπιλογὴ ἐκ τοῦ πλοῦτου τῶν λειτουργικῶν εὐχῶν τῆς αἰθιοπικῆς λειτουργίας. Πρόκειται περὶ κείμενων ὀλιγώτερον γνωστῶν, ἀν καὶ ὑπάρχη ἤδη ἀπὸ δεκαετηρίδων πιστῆ εἰς τὸ πρωτότυπον γερμανικὴ μετάφρασις αὐτῶν καὶ μάλιστα ὑπὸ τῶν S. Euringer, A. Gladel καὶ C. von Arnhard. Ὁ Kl. Gamber ἔλαβε ταῦτας ὡς βᾶσιν καὶ ἐπέφερε μόνον μικρὰς ἀλλαγὰς, ἵνα διαφυλάξῃ τὸ γλωσσικὸν χρῶμα. Κατὰ τὴν σύνταξιν ἐβοήθησεν αὐτὸν ὁ Dr. B. M. Mersha, διάκονος τῆς αἰθιοπικῆς Ἐκκλησίας.

—Beiheft 14ον; Kl. Gamber, Der altgallikanische Messritus als Abbild himm-

lischer Liturgie = Τὸ παλαιογαλλικανικὸν τελετουργικὸν ὡς ἀπεικόνισμα οὐρανίας λειτουργίας σσ. 59. Fr. Pustet, Regensburg 1984. Εἰσαγωγή 9-11. Τὸ παλαιογαλλικανικὸν τελετουργικὸν ὡς ἀπεικόνισμα οὐρανίας λειτουργίας 13-41: 1. Ἐπισκόπησις ἐπὶ τῆς γαλλικανικῆς τελετουργίας 14-22. 2. Κοινὴ τελετὴ μετὰ τῆς δεδοξασμένης Ἐκκλησίας 22-29. 3. Ἡ λειτουργία τῆς οὐρανοῦ Ἐκκλησίας εἰς τὴν Ἀποκάλυψιν τοῦ Ἰωάννου 29-35. 4. Ὁ ἐν οὐρανῷ καθήμενος ἐπὶ θρόνου (ἐθρονοισμένος) Υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἰς τὰς εἰκονίσεις τῶν γαλλικανικῶν οἴκων τοῦ Θεοῦ 35-41. Πασχάλιοι ὕμνοι τῆς παλαιοῖσπανικῆς λειτουργίας εἰς τὴν Εὐχαριστίαν (Sacrilicium) 42-48. Παράρτημα: Μικρογραφίαι τοῦ Ψαλτῆρος τῆς Στουττγάρδης μετὰ παραστάσεων τοῦ τελετουργικοῦ δρωμένου 47-50. Σημειώσεις μετὰ βιβλιογραφίας καὶ παραπομπῶν 51-57.

Τὸ γαλλικανικὸν τελετουργικὸν παριστᾷ τὴν μορφήν τῆς λειτουργίας τῆς ὀψίμου ἀρχαιότητος καὶ τῆς πρώϊμου μεσαιωνικῆς περιόδου, ἥτις ἐτελεῖτο εἰς εὐρύτατα μέρη τῆς Δύσεως καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Γερμανίαν μέχρι καὶ τοῦ 18ου αἰῶνος. Τὸ ἐν λόγῳ τελετουργικὸν συντόμως περιγράφεται καὶ ἐρευνᾶται ὑπὸ τὸ πνεῦμα τῆς κατανοήσεως τῆς πρὸς τὸν Θεὸν λατρείας καὶ λειτουργίας, ἐκτίθεται δὲ καὶ διαπλατύνεται ἡ ἰδέα, ὅτι ἡ λειτουργία εἶναι ἀπεικόνισις τῆς οὐρανοῦ λειτουργίας.

—Klaus Gamber, Licht aus dem Osten ? Φῶς ἐξ Ἀνατολῶν; Ἡ σημασία τῆς Ὁρθοδοξίας σήμερον, Fr. Pustet, Regensburg 1982. Τεύχος 4ον, 2α ἔκδ. σσ. 53 τῆς σειρᾶς Liturgie heute = Λειτουργία σήμερον. Πρόλογος τῆς 1ης ἔκδ. σ. 5/6, τῆς 2ας σ. 7.

Ἡ παροῦσα μελέτη εἶναι διᾶλεξις, τὴν ὅποιαν ἔκαμεν ὁ συγγραφεὺς τὴν 8ην Νοεμβρίου 1979 εἰς τὴν Ἀκαδημίαν πρὸς μόρφωσιν τῶν ἐνηλίκων. Εἰς τὴν 2αν ἔκδ. προσετέθησαν εἰς τὸ τέλος μερικαὶ προσευχαὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Ex Oriente lux- Licht aus dem Osten = Φῶς ἐξ Ἀνατολῆς 9-38. Ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία διέρχεται ἀπὸ τῆς 2ας βατικανῆς συνόδου κρίσιν: I. Τὰ αἰτία τῆς κρίσεως, ἡ σύνοδος καὶ κυρίως ἡ ἀπομάκρυνσις ἀπὸ τὴν γενικὴν ἐκκλ. Παράδοσιν καὶ τὴν κοινὴν μετὰ τῆς Ἀνατολῆς κληρονομίαν 11-17. II. Δύναται νὰ προέλθῃ ἡ σωτηρία ἀπὸ τὴν Ὁρθοδοξίαν. Δύναται αὕτη νὰ βοηθῆσῃ εἰς τὴν ἐπανεῴσιν ὄλων τῶν Χριστιανῶν 17-25. III. Ποίαν βοήθειαν δύναται νὰ παράσχῃ τώρα ἡ Ὁρθοδοξία ἀπὸ τὸ πνεῦμα καὶ τὴν πίστιν τῆς. Ἡ ἰδιαιτέρα φύσις καὶ ὑπόστασις τῆς Ὁρθοδοξίας ἐκφράζεται εἰς τὴν λειτουργίαν τῆς. 25-30. IV. Κοινωνικὴ δρᾶσις 30-32. V. Δὲν ὀφείλει νὰ λάβῃ ὡς πρότυπον ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία τὴν πολυαρχίαν (Pluralismus) καὶ τὴν ἐξάρτησιν ἀπὸ τὴν κρατικὴν ἐξουσίαν 32-35. Πόρισμα: ἡ ἑλληνικὴ λειτουργία ἀνήκει «εἰς τὰς μεγίστας δημιουργίας τῆς ἱστορίας τῆς θρησκείας». Στροφή λοιπὸν πρὸς τὴν θεολογίαν καὶ τὴν πνευματικότητα τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, τὴν μυστικὴν τελετουργίαν καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς ἑλληνικῆς λειτουργίας 35-38. Εὐχαὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Ἐκλογὴ ἐκ τοῦ βυζαντινοῦ τελετουργικοῦ ἐκ τῆς λειτουργίας τοῦ Ἰακώβου, τῆς συριακῆς καὶ ἐκ τῆς συρο-μαρωνιτικῆς λειτουργίας ἐν γερμανικῇ μεταφράσει 41-52.

Εἰς τὸ τομίδιον τοῦτο ὁ λόγος εἶναι περὶ τῆς Ὁρθοδοξίας ἢ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ὑπὸ τὴν ἰδεώδη τῆς μορφήν, ἥτις ἐκφράζεται εἰς τὰ ἔργα τῶν ἀνατολικῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ὡς καὶ εἰς τὰς λειτουργικὰς εὐχὰς καὶ ὕμνους τῆς λειτουργίας τῆς καὶ οὐχὶ ὡς παρουσιάζεται αὕτη σήμερον διαφόρως εἰς τοὺς τούριστας.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Β. ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΣ